

УДК 338.658.3

**НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ БАЗИС ФОРМУВАННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

кандидат економічних наук, Колесніков А. П.

аспірант, Стахурська С. В.

студент, Тимчук І. П.

Тернопільський національний економічний університет, Україна,
Тернопіль

Метою дослідження є систематизація та подальший розвиток досліджень щодо удосконалення інтелектуального потенціалу підприємства.

Методи. Досягнення поставленої мети передбачало використання діалектичного методу та системного підходу до вивчення особливостей інтелектуального потенціалу та економічних явищ, а також монографічний, абстрактно-логічний та метод абстрагування. Методологічною основою дослідження слугували теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з питань вивчення особливостей інтелектуального потенціалу підприємства, та способів оптимізації його використання.

Результати. У статті визначено основні вектори розвитку інтелектуального потенціалу підприємства з позиції науково-технічного та інноваційного потенціалу. Окреслено напрямки збільшення напрямків використання інтелектуального потенціалу через співпрацю з центрами підтримки технологій та інновацій. Зазначено сценарії активізації підприємницького сектору економіки щодо інноваційної діяльності. Визначено можливості розвитку брендингу як способу збільшення інтелектуального потенціалу підприємства.

Сфера застосування результатів. Для подальших наукових досліджень та при прийнятті стратегічних рішень на підприємствах.

Висновки. Інтелектуальний потенціал характеризується високим рівнем динамізму та новизни, тому необхідним є реалізація нових рішень щодо його формування та реалізації.

Ключові слова: інтелектуальний потенціал підприємства, науково-технічний потенціал, інноваційний потенціал, інтелектуальна власність, інноваційне підприємництво.

кандидат економічних наук Колесников А. П., аспірант Стахурская С. В., студент Тимчук И. П. Научно-технический базис формирования интеллектуального потенциала предприятия / Тернопольский национальный экономический университет, Украина, Тернополь

Аннотация. Цель. Целью исследования является систематизация и дальнейшее развитие исследований по совершенствованию интеллектуального потенциала предприятия.

Методы. Достижение поставленной цели предусматривало использование диалектического метода и системного подхода к изучению особенностей интеллектуального потенциала и экономических явлений, а также монографический, абстрактно-логический и метод абстрагирования. Методологической основой исследования послужили теоретические разработки отечественных и зарубежных ученых по изучению особенностей интеллектуального потенциала предприятия, и способов оптимизации его использования.

Результаты. В статье определены основные векторы развития интеллектуального потенциала предприятия с позиции научно-технического и инновационного потенциала. Определены направления увеличения направлений использования интеллектуального потенциала через сотрудничество с центрами поддержки технологий и инноваций. Указано сценарии активизации предпринимательского сектора экономики по инновационной деятельности. Определены возможности развития брендинга как способа увеличения интеллектуального потенциала предприятия.

Сфера применения результатов. Для дальнейших научных исследований и при принятии стратегических решений на предприятиях.

Выводы. Интеллектуальный потенциал характеризуется высоким уровнем динамизма и новизны, поэтому необходимо реализация новых решений по его формированию и реализации.

Ключевые слова: интеллектуальный потенциал предприятия, научно-технический потенциал, инновационный потенциал, интеллектуальная собственность, инновационное предпринимательство.

A. Kolesnikov, PhD in Economical Sciences; S. Stakhurska, postgraduate; I. Tymchuk, student, The scientific and technical basis of forming the intellectual potential of the enterprise / Ternopil National Economic University, Ukraine, Ternopil

Abstract. The aim of the research is to systematize and further research on improving the intellectual potential of the enterprise.

Methods. The dialectical method and systematic approach to the study of the intellectual potential features and economic phenomena, as

well as monographic, abstract and logical method, method of abstraction was used to achieve the goal. The issue of domestic and foreign scientists about the features of the intellectual potential of the enterprise and ways to optimize its use was the methodological basis of the study.

Results. The main vectors of developing the intellectual potential of the enterprise from the standpoint of scientific, technical and innovative potential are defined in the article. The directions for increasing the ways of using intellectual potential through cooperation with the technology and innovation support centers are outlined. The scenarios of growth of the entrepreneurial sector of the economy improving the innovation activity are outlined. Possibilities of branding development as a way of increasing the intellectual potential of the enterprise are determined.

Scope of research results. Useful for further scientific research and for making strategic decisions at enterprises.

Conclusions. The intellectual potential is characterized by a high level of dynamism and novelty, so it is necessary to implement new decisions on its formation and implementation.

Keywords: intellectual potential of enterprise, scientific and technological potential, innovation potential, intellectual property, innovative entrepreneurship.

Вступ. Однією з умов розвитку сучасних бізнес-одиниць є постійна та різновекторна інноватизація своєї діяльності, що відображається у товарах і послугах та змісті їх представлення. Результатом цього є ріст реальної ринкової вартості підприємства, який значною мірою визначається його інтелектуальним потенціалом. Саме він сьогодні визначає ринковий успіх. Оскільки креатором формування інтелектуального потенціалу є науково-дослідницький персонал, то саме особливості організації його роботи та напрямки

вирішення проблемних аспектів актуалізують все нові науково-практичні дослідження.

Питаннями формування і розвитку інтелектуального потенціалу займалася значна кількість українських та закордонних вчених. Теоретичні та класифікаційні ознаки інтелектуального потенціалу досліджує Г. Швець [1]. Розвиток інтелектуального потенціалу через систему кластеризації розглядає О. Дикань [2]. Організаційні структури розвитку інноваційного та інтелектуального потенціалу розглянули М. Денисенко та А. Генік [3]. Разом з тим питання інтелектуального потенціалу є високо динамічними, і передбачають постійну появу нових аспектів свого розвитку та оптимізації, що обґрунтовує подальші дослідження у цьому напрямку. Категорійний апарат досліджує П. Перерва [4]. Значну увагу даній тематиці приділяють Л. Городянська, Н. Краснокутська, В. Базилевич, І. Мойсенко, Й. Ситник, Г. Швиданенко та багато інших.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є подальший розвиток наукових досліджень щодо формування та розробка пропозицій щодо удосконалення інтелектуального потенціалу підприємства.

Виклад основного матеріалу статті. Розуміння суті інтелектуального потенціалу передбачає вироблення структуризації підходу до його розуміння.

Інтелектуальний потенціал підприємства формується з науково-технічного та інноваційного.

Науково-технічний потенціал визначається можливістю здійснення науково-технічної творчості, матеріалізувати результати досліджень, отриманих на різних етапах науково-технічного циклу. Також сюди варто віднести невикористаний ресурс роботи та функції нового обладнання та технологій. Окремим важливим елементом є

здатність генерувати та матеріалізувати об'єкти інтелектуальної власності, у тому числі із залученням зовнішніх контрагентів.

Інноваційний потенціал є результатом перетворення вказаних науково-технічних знань у нові види продукції, послуг, технологічних рішень, маркетингових нововведень, управлінських та організаційно-економічних рішень, спрямованих на створення інновацій. Кадрова складова інноваційного потенціалу визначається наявністю фахівців із спеціальними прогресивними знаннями, а також кваліфікаційними характеристиками працівників.

Як вірно зазначає Г. Швець ефективний підхід до формування інтелектуального потенціалу створює умови для трансформування його інтелектуальних ресурсів у креативні наукові, інженерно-технологічні та управлінські рішення [1, с. 146]. Власне спроможність, кваліфікованість та бажання генерувати та матеріалізувати ідеї провідними фахівцями підприємства створює базис розвитку підприємства в усіх напрямках. Досягнення цього передбачає реалізацію зазначених аспектів.

Формування науково-технічного потенціалу напряму залежить від кадрового складу. На підприємствах та організаціях, що здійснюють НДР, кількість виконавців таких робіт на кінець 2018 року становила 88,1 тис. Осіб (у тому числі за сумісництвом та осіб, які працюють за цивільно-правовими договорами), з них 65,4% – дослідники, 9,7% – техніки, 24,9% – допоміжний персонал [5].

У 2018 році 56,3% загальних витрат було спрямовано на реалізацію науково-технічних (експериментальних) розробок, 36,1% фінансували іноземні компанії, 32,1% – організації підприємницького сектору та 12,5% – за рахунок власних коштів. Майже половину обсягу витрат, спрямованих на проведення фундаментальних наукових досліджень, припадало на природничі науки, 24,8% – на

технічні, 8,7% – на сільськогосподарські. На реалізацію прикладних наукових досліджень спрямовано 37,8% видатків галузі технічних наук, 23,2% – природних, 12,9% – медичних та сільськогосподарських витрат. Більшість (88,9%) витрат на виконання науково-технічних (експериментальних) розробок припадає на галузь технічних наук [5].

Формування системи науково-технічного розвитку підприємства передбачає: — організацію власних підрозділів технічного розвитку (проектно-конструкторські бюро, дослідні та експериментальні виробництва і лабораторії, монтажньо-налагоджувальні служби і т.д.); — залучення зовнішніх організацій (або їх підрозділів), що виконують у взаємодії з внутрішніми підрозділами ті чи інші функції розвитку підприємства (в області продукції, технологічної системи або технологічних процесів, монтажньо-будівельних робіт, підготовки кадрів); — визначення та організацію каналів підвищення науково-технічного рівня виробництва; — формування в системі управління підприємством цільової (програмно-цільової) підсистеми управління розвитком виробництва і якістю продукції [3, с. 32].

Як зазначалося вище важливим напрямком формування інтелектуального потенціалу є здатність генерувати та матеріалізувати об'єкти інтелектуальної власності. Про внутрішні кадрові ресурси вже було згадано, але важливим є також використання зовнішніх можливостей.

Здатність генерувати винаходи визначається якістю науково-дослідницького персоналу, але здатність і визначення доцільності їх генерувати залежить від ряду додаткових чинників. На початкових етапах винахідницького циклу важливим є розуміння місця винаходу у національному та світовому винахідницькому просторі. Для отримання такої інформації є необхідним звернення до спеціалізованих баз даних Всесвітньої організації інтелектуальної

власності. Для цього дана організація створила розгалужену мережу Центрів підтримки технологій і інновацій (TISC), що надають широкий спектр спеціалізованих послуг. Дані центри надають як безкоштовні, так і платні послуги. до основних послуг TISC належать:

- патентний пошук (новизна, дійсність, рівень техніки, патентна чистота та ін.);
- здійснення патентної аналітики;
- побудова патентного ландшафту;
- консалтинг щодо отримання національного, або міжнародного патенту;
- консалтинг щодо подачі заявки на патент, свідоцтво на ТМ;
- розробка бізнес-моделі;
- допомога у комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності;
- інші послуги від етапу виникнення ідеї до її комерціалізації [6].

Мережа таких центрів створена і активно розвивається в усіх регіонах України.

Додатковим елементом реалізації зовнішніх інноваційних можливостей є участь у системі інноваційного підприємництва. В Україні до такої системи відносяться 3 системи парків: індустріальні (територія з необхідною інфраструктурою для діяльності в галузі переробної промисловості, а також для проведення наукових досліджень та діяльності в галузі інформації та телекомунікацій), технологічні (юридична особа чи група юридичних осіб, які здійснюють проекти з виробництва, впровадження високотехнологічних розробок, високих технологій та забезпечення промислового виробництва конкурентоспроможної продукції) та наукові (створюються лише з ініціативи закладів вищої освіти та (або) наукових установ та

забезпечують реалізацію економічно та соціально обумовлених наукових, технічних та інноваційних сфер діяльності) парки.

Показниками формування інноваційного потенціалу є динаміка частки інноваційно активних підприємств та глибина інноватизації (для підприємства, для країни, для світу). Так, у 2018 році частка підприємств, що займалися інноваційною діяльністю склала 16,4%, що лише на 0,2 % більше попереднього року [7]. Даний показник є досить низький в умовах переорієнтації країни з переважно сировинної бази на шляху збільшення частки кінцевого продукту. При цьому у 2017 році частка інновацій нових для ринку склала лише 20 % [8] (дані за 2018 рік у зведеному збірнику відсутні). Решта склали виключно інновації для підприємств.

В системі управління і прогнозування інноваційного потенціалу важливим є розуміння можливостей його розвитку. В цьому напрямку змістовним є дослідження, проведене в Національній академії наук України за загальним керівництвом академіка НАН України Е.М. Лібанової, академіка НААН України М.А. Хвесика, академіка НААН України М.А. Хвесика. Вчені описали, систематизували та згрупували сценарії активізації підприємницького сектору економіки щодо інноваційної діяльності (табл. 1).

Таблиця 1

**Сценарії активізації підприємницького сектору економіки
щодо інноваційної діяльності [9, с. 518]**

№	Назва сценарію	Зміст
1	Сценарій інфляційного відновлення	Передбачає прискорене економічне зростання і технологічну модернізацію на базі проведення політики «дешевих грошей»
2	Сценарій «фінансової реструктуризації»	Передбачає проведення політики фінансового оздоровлення в ключових країнах, що стримує зростання в найближчому десятилітті й відкладає початок нової технологічної хвилі на середину 2020 р.

3	Сценарій індустріальної модернізації	Передбачає активізацію державних інвестицій передусім у створення інфраструктури, підтримку системи інститутів розвитку; проведення помірної-активної політики запозичень; відмова від підвищення податків на несиловий бізнес
4	Соціально-консервативний сценарій	Передбачає проведення помірної твердої бюджетної політики, податкової реформи, що забезпечує підвищення навантаження на доходи й споживання населення; факторами стабільності платіжного балансу стають одночасно приплив прямих іноземних інвестицій і більший обсяг експорту сировини порівняно зі сценарієм індустріальної модернізації
5	Інерційний	Зберігає всі сформовані негативні й позитивні тенденції розвитку (падіння)
6	Мобілізаційний	Передбачає реактивну адаптацію до екстенсивних методів ведення господарства, зберігаючи застарілу техніко-технологічну базу виробництва
7	Інноваційний	Орієнтований на постійне нарощування інвестицій у новачки, розробку й упровадження нової техніки, технології, наукові дослідження, а також принципове відновлення системи трудових відносин, перетворення їх у партнерські
8	Інерційний	Темпи розвитку малих підприємств у промисловому секторі зберігаються, а проблеми, що стримують їх зростання, залишаються
9	Комплексний	Темпи розвитку малих виробничих підприємств нарощуються за рахунок системної підтримки з боку регіональної та місцевої влади
10	Інноваційний	Темпи розвитку малих виробничих підприємств нарощуються завдяки комплексному розвитку інноваційної інфраструктури малого й середнього бізнесу та реалізації регіональних і муніципальних цільових програм підтримки на системній основі
11	Консервативний	Не передбачається радикального вирішення хронічних проблем та зміни темпів інноваційного розвитку
12	Інтенсивний	Передбачається постійне нарощування потенціалу інноваційного розвитку регіону

Одним з додаткових напрямків формування інтелектуального потенціалу підприємства є розробка заходів щодо зростання вартості бренду. З однієї сторони мова йде про формування сприятливого інформаційного поля та застосування сучасних інструментів візуалізації, а з іншого – формування позитивного іміджу серед працівників та контрагентів. Особливість створення брендів в Україні полягає в тому, що їм доводиться конкурувати з уже промоційними

іноземними брендами, що, звичайно, не так вже й дешево. Однак при достатньому рівні інвестицій та професійному підході українські бренди не поступатимуться імпортованим брендам. Українські споживачі сприймають успішний бренд як систему цінностей, що дозволяє їм відрізнити продукцію, відокремлювати її від продукції конкурентів, а в деяких випадках надавати перевагу українським брендам, ніж світовим [10, с. 38]. Ці аспекти можуть бути предметом подальших досліджень у даному напрямку.

Висновки. З проведеного дослідження бачимо, що інтелектуальний потенціал підприємства є динамічною системою, в якій постійно з'являються нові можливості та напрямки для розвитку та оптимізації, що актуалізує подальші дослідження у даному напрямку.

Література:

1. Швець Г. (2017). Особливості інтелектуального потенціалу підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки і інтелектуальної власності*, 16, 144-149.
2. Дикань О. (2015). Концепція формування інтелектуального потенціалу регіону для активізації інноваційного розвитку промислових підприємств. *Науковий огляд*, 11. <<https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/647/812>> (2020, січень, 15).
3. Денисенко М. П., Генік А. М. (2019). Організаційні структури для реалізації інновацій на підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*, 24, 31-34.
4. Перерва П. Г., Марчук Л. С. (2018). Інтелектуальний потенціал як економічна категорія. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут"*, 15, 53-63.

5. Наукові дослідження і розробки у 2018 році. <http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ni/arh_ndr_u.html> (2020, січень, 15).
6. Центр підтримки технологій і інновацій. <<http://tisc.org.ua/>> (2020, січень, 15).
7. Статистичний щорічник України за 2018 рік. <http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_yearbook_2018.pdf> (2020, січень, 15).
8. Україна у цифрах 2018. <http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/Ukr_cifra_2018_u.pdf> (2020, січень, 15).
9. Лібанова Е. М., Хвесик М. А. та інші. (2017). Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу: національна доповідь. Київ.
10. Колесніков А., Шульгат Н. (2011). Основні засади, механізми та можливості розвитку брендингу в Україні. *Сталий розвиток економіки*, 7, 37-40.

References:

1. Shvets, G. (2017). Osoblyvosti intelektualnoho potentsialu pidpryemstva [Peculiarities of intellectual potential of the enterprise]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky i intelektualnoi vlasnosti* [Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property], no. 16, 144-149. [in Ukrainian].
2. Dykan O. (2015). Kontseptsiia formuvannia intelektualnoho potentsialu rehionu dlia aktyvizatsii innovatsiinoho rozvytku promyslovykh pidpryemstv [The concept of formation of the intellectual potential of the region to enhance innovative development of industrial enterprises]. *Naukovyi ohliad* [Scientific review], no. 11. Retrieved from

<https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/647/812> [in Ukrainian]. (2020, January, 15).

3. Denisenko M., Henyk A. (2019). Orhanizatsiini struktury dlia realizatsii innovatsii na pidpriemstvakh [Organizational structures for the implementation of innovations at enterprises]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* [Investment: practice and experience], no. 24, 31-34. [in Ukrainian].

4. Pererva P. H., Marchuk L. S. (2028). Intelektualnyi potentsial yak ekonomichna katehoriia [Intellectual potential as an economic category]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "Kharkivskiy politekhnichnyi instytut"* [Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"], no. 24, 31-34. [in Ukrainian].

5. Naukovi doslidzhennia i rozrobky u 2018 rotsi [Research and development in 2018] Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ni/arh_ndr_u.html[in Ukrainian]. (2020, January, 15).

6. Tsentri pidtrymky tekhnolohii i innovatsii [Technology and Innovation Support Center]. Retrieved from <http://tisc.org.ua/> (2020, January, 15).

7. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2018 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2018] Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_yearbook_2018.pdf [in Ukrainian]. (2020, January, 15).

8. Ukraina u tsyfrakh 2018 [Ukraine in numbers 2018] Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/Ukr_cifra_2018_u.pdf [in Ukrainian]. (2020, January, 15).

9. Libanova E. M., Khvesyk M. A. and other. (2017). Sotsialno-ekonomichnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy ta yii rehioniv: vektory realnoho postupu: natsionalna dopovid [Socio-economic potential for

sustainable development of Ukraine and its regions: vectors of real progress: national report]. Kyiv. [in Ukrainian].

10. Kolesnikov A., Shulhat N. (2011). Osnovni zasady, mekhanizmy ta mozhlyvosti rozvytku brendynhu v Ukraini [Basic principles, mechanisms and opportunities for branding development in Ukraine]. Stalyi rozvytok ekonomiky [Sustainable economic development], *no. 7*, 37-40. [in Ukrainian].